

¹О.Х. Смаилов , ²С.Ш. Абдельдинов

¹заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі, e-mail: o.smailov@list.ru

²PhD докторанты, полиция майоры, e-mail: abdeldinov_8686@mail.ru

Қазақстан Республикасы ІІМ Мақан Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Қазақстан, Алматы қ.

КЕЙБІР ЕУРОПА МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСІНДЕГІ ЖЕДЕЛ ІС ЖҮРГІЗУ

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасының 2014 жылғы Жаңа қылмыстық іс жүргізу кодексі бойынша кейбір еуропалық мемлекеттер мен Қазақстан Республикасының сотқа дейінгі тергеу институтының заңнамалық ережелері мен жұмыс істеу тәжірибесі талданады. Жеделдетілген өндірістердің негізгі және қосымша белгілері анықталды. Алдын ала тергеу алдын ала тергеудің өзінен міндетті емес істер бойынша анықтауды шектеудің ұйымдық сипатының үстемдігіне қатысты қорытындылар жасады. Зерттеу нысаны қылмыстық сот ісін жүргізу нысандарын жеңілдету жағына қарай саралауды дамытудың теориялық және ұйымдастырушылық бағыттары болып табылады. Ғылыми жаңалық – Ұлттық қылмыстық іс жүргізу заңнамасын негізсіз айыптаудан және соттаудан сақтап, іс жүргізу кепілдіктерін күшейту, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын заңсыз шектеуден сақтап, сондай-ақ әділ сот талқылауын қамтамасыз ету, заңдылықты нығайту және еуропалық мемлекеттердің тәжірибесі мысалында құқыққа құрметпен қарауды қалыптастыру жағына қарай одан әрі жетілдіруді негіздеу болып табылады. Зерттеу барысында автор Қазақстан Республикасы Конституциясының, Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің ережелеріне негізделді.

Түйін сөздер: қылмыстық іс жүргізу заңнамасы, жеңілдетілген іс жүргізу, сотқа дейінгі тергеу, алдын ала тергеу, қылмыстық сот ісін жүргізу.

¹O.H. Smailov, ²S.Sh. Abdeldinov

¹candidate of legal Sciences, police Lieutenant Colonel, e-mail: o.smailov@list.ru

²PhD doctoral student, police Major, e-mail: abdeldinov_8686@mail.ru

Makan Yesbulatov Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Kazakhstan, Kazakhstan, Almaty

Fast production (litigation) in the criminal process some European states

Abstract. The article analyzes the legislative provisions and the practice of the functioning of the institution of pre-trial investigation of individual European states and the Republic of Kazakhstan under the new Code of Criminal Procedure of the Republic of Kazakhstan in 2014. The main and additional signs of accelerated production are highlighted. Conclusions are drawn regarding the dominance of the organizational nature of the delimitation of inquiry on cases in which the preliminary investigation is not necessarily from the preliminary investigation itself. Subject of research are theoretical and organizational areas. The development of differentiation of forms of criminal proceedings in the direction of simplification. Scientific novelty lies in the justification of further improvement of the national criminal procedure legislation in the direction of strengthening procedural guarantees against unreasonable charges and convictions, illegal restrictions on the rights and freedoms of man and citizen, as well as ensuring a fair trial, strengthening the rule of law and forming a respectful attitudes to law, as exemplified by the experience of European states. When conducting the study, the author was based on the provisions of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, Code of Criminal Procedure of the Republic of Kazakhstan.

Key words: criminal procedure legislation, simplified production, pre-judicial investigation, preliminary investigation, criminal legal proceedings.

¹О.Х. Смаилов, ²С.Ш. Абдельдинов

¹кандидат юридических наук, полковник полиции, e-mail: o.smailov@list.ru

²докторант PhD, майор полиции, e-mail: abdelidinov_8686@mail.ru
Алматинская академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова,
Казахстан, г. Алматы

Ускоренное производство в уголовном процессе некоторых европейских государств

Аннотация. В статье проводится анализ законодательных положений и практика функционирования института досудебного расследования отдельных европейских государств и Республики Казахстан по новому Уголовно-процессуальному кодексу Республики Казахстан 2014 года. Выделены основные и дополнительные признаки ускоренных производств. Сделаны выводы относительно доминирования организационного характера разграничения дознания по делам, по которым предварительное следствие не обязательно от самого предварительного следствия. Предметом исследования являются теоретические и организационные направления развития дифференциации форм уголовного судопроизводства в сторону упрощения. Научная новизна заключается в обосновании дальнейшего совершенствования национального уголовно-процессуального законодательства в сторону усиления процессуальных гарантий от необоснованного обвинения и осуждения, незаконного ограничения прав и свобод человека и гражданина, а также обеспечения справедливого судебного разбирательства, укреплению законности и формированию уважительного отношения к праву, на примере опыта европейских государств. При проведении исследования автор основывался на положениях Конституции Республики Казахстан, Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан.

Ключевые слова: уголовно-процессуальное законодательство, упрощенное производство, досудебное расследование, предварительное расследование, уголовное судопроизводство.

Кіріспе

Қылмыстық процесті саралау процестері әрдайым заңгер-ғалымдардың да, сондай-ақ практикалық қызметкерлердің де назарына ие болған. Бұған мыналар себеп болып табылады: қылмыстық іс жүргізу нысанын жетілдіруге ұмтылу, қылмыстық сот ісін жүргізуде күштер мен құралдарды пайд+алануды оңтайландыру қажеттілігі, сотқа дейінгі тергеп-тексеру міндеттеріне қол жеткізуде жылдам және үнемді қамтамасыз ету, азаматтардың құқықтарын қорғау саласын кеңейту.

2014 жылдың 4 шілдесінде Қазақстанда 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап қолданысқа енгізілген қылмыстық іс жүргізу кодексі қабылданды. Қазақстан Республикасының жаңа ҚДЖК (ҚР ҚПК) атап өтетін жайттарының бірі – бұрын жұмыс істеген «сотқа дейінгі жеңілдетілген іс жүргізу» институтының орнына «сотқа дейінгі жеделдетілген тергеу» институтын енгізу болды. Сонымен қатар, ҚР ҚДЖК-нің 102 бабының талабына сай, тергеушіге, прокурорға, сотқа іс бойынша маңызы бар мән-жайларды анықтау, іс жүргізу іс-әрекеттерін жүргізу немесе іс жүргізу шешімдерін қабылдау туралы өтініштер бере алады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі 190 бабының 1 бөліміне сәйкес, «хаттамалық нысандағы жағдайларды

қоспағанда, сотқа дейінгі тергеу жедел жүргізілуі мүмкін».

Жаһандану үдерістерімен ұштасқан қазіргі жағдайда шет мемлекеттердің тәжірибесін зерделеу ғылыми зерттеулердің ажырамас атрибуты болып табылады. Қылмыстық процесте қылмыстық сот ісін жүргізудің ұлттық моделдеріне қарамастан, негізгі болып күдіктіні, айыпталушыны және сотталушыны қорғау құқығын қамтамасыз ету, сондай-ақ оның тиімділігі мен үнемділігін қамтамасыз ету болып табылады (Алимкулов 2019: 151).

Әр мемлекеттің заңнамасында іске асырылған заң ғылымының жетістіктерін пайдалану, тиімді және әділ қылмыстық сот ісін жүргізуге қол жеткізудің оңтайлы жолдарын табуға мүмкіндік береді.

Негізгі бөлім

2014 жылғы ҚР ҚПК негізі ГФР ҚПК болды, одан бұрын Ұлттық қылмыстық процеске беймәлім институттар негізге алынды. Қолда бар шетелдік тәжірибені жеңілдетілген іс жүргізу түрлері бойынша талдау оларды терең түсінуге, олардың мәні мен шет мемлекеттердің қылмыстық сот ісіндегі орнын көрсетуге мүмкіндік берді.

Германияның қылмыстық сот жүргізуінде сотқа дейінгі тергеу нысандарын жеңілдетуге

жол берілмейді. Процедураны жеңілдету тек қылмыстық процестің сот сатыларында ғана жүреді және екі түрде көрінеді:

- 1) жиынтық іс жүргізу (сот шешімі);
- 2) жеделдетілген өндіріс.

Бұл процедуралар туралы мәселені прокурор сотқа дейінгі тергеудің соңында шешеді. Қысқартылған іс жүргізудің шарттары (сот шешімі) куәгерлерден ақпарат алу қажеттілігінің болмауы немесе арнайы алдын-алуға баса назар аудару болып табылады. Прокурордың сот талқылауынсыз сот бұйрығын шығару туралы өтініші бұған негіз болып табылады. Судья істі дербес қарайды және шешім шығарады: жаза туралы, адамның өтінішін қабылдау және ақтау туралы, немесе сот тәртібін жалпы тәртіппен тағайындау туралы.

Қалай болғанда да, тек келесі заңды салдарлар жеке-жеке немесе жиынтық өндіріс аясында шешілуі мүмкін:

1. ақшалай айыппұл, жаза туралы ескертумен ескерту, көлік құралын жүргізуге тыйым салу, Қылмыстық жолмен алынған нәрселерді тәркілеу, әрекет жасау заттары мен құралдарын алып қою, заттарды жою, заттарды жарамсыз ету, соттау туралы хабарлау және заңды тұлғаға немесе бірлестікке қатысты ақшалай өндіріп алу,

2. екі жылдан аспайтын мерзімге жүргізуші құқығынан айыру, сондай-ақ

3. жазадан бас тарту.

Сот ісін жүргізуде жазбаша дәлелдемелерді зерделеу кезінде дәлелденген процесті қысқарту және тараптардың қосымша дәлелдемелер алу туралы өтініштерін іске қатысы жоқ себептерді түсіндірместен бас тарту жеделдетілген іс жүргізу үшін негіз болып табылады. Жедел іс жүргізу нәтижесінде шығарылған үкімге жалпы ережелерге сәйкес, апелляциялық және кассациялық шағымдар бойынша шағым жасалуы мүмкін (Головненков 2012: 328-335).

Қылмыстық істер бойынша өндірістің оңайлатылған нысандарында соттың дәлелдемелерді тікелей зерттеуі жоқ, бірақ бұл ретте неміс қылмыстық процесіндегі осындай алып қоюларды өтеуге мүмкіндік беретін егжей-тегжейлі ескеру қажет.

Біріншіден, бұл жеңілдетілген сот ісін жүргізуге көшу алдында толық алдын-ала тергеу. Неміс заңгері алдын ала тергеуде жеңілдетілген дәлелдеумен өзара байланыста сотта дәлелдеудің жоқтығы осындай істер бойынша шығарылған үкімдердің заңдылығын бұзады, ал ең бастысы адамды қорғау құқығынан айырады.

Екіншіден, Германияда жеңілдетілген тәртіппен шығарылған шешімге іс жүргізу қателіктері тұрғысынан ғана емес, істің нақты мән-жайларына қатысты шағым жасау мүмкіндігі қарастырылған. Егер жаза туралы бұйрыққа қарсы наразылық берілсе, кейбір ерекшеліктері бар жеңілдетілген іс жүргізу (мысалы, дәлелдемелерді оңайлатылған зерттеу) жалпы тәртіпке ауысады (Брестер 2018: 167-168).

Жалпы, А. А. Брестер мен А. С. Быковскаяның пікірімен келісе отырып, Германияның қылмыстық процесі жеңілдетілген нысандармен байланысты алып қоюларды өтеуге мүмкіндік беретін рәсімдерді көбірек қарастыратынын атап өтуге болады. Немістің жеңілдетілген түріндегі дәлелдемелерді тікелей емес зерттеу нәтижесіндегі қате, айыпталушыға зақым келтіру және қылмыстық процесті беделін түсіру үшін жеткіліксіз (Брестер 2018: 167-168).

Мұндай жағдайларда В.В. Хан: «қылмыстық процеске біріктірілген әкімшілік іс жүргізу ережелері іс жүзінде әкімшілік құрал-саймандарға қылмыстық іс жүргізу сипатын береді» деген ұстаным әділ болып табылады (Хан 2019: 12-23).

Швейцарияның қылмыстық сот төрелігі Германияның қылмыстық іс жүргізу моделінің бір түрі болып табылады. Швейцарияның КҚК өндірістің ерекше түрлері ретінде мыналарды аталып өтіледі:

- 1) жаза тағайындау туралы бұйрық шығару туралы іс жүргізу;

- 2) оңайлатылған өндіріс.

Жаза тағайындау туралы бұйрықты шығару үшін айыпталушының алдын-ала сот ісін жүргізу кезінде кінәсін мойындаумен байланысты шарттар мен алты айдан аспайтын мерзімге үкім шығару мүмкіндігі сақталуы керек (Трефилов 2011: 174).

А.А. Брестер және А.С. Быковская швейцариялық жазалау бұйрығын қолданылу аясы үлкен және қоғамдық қауіпті емес қылмыстарға арналған мекеме ретінде сипаттайды. Олардың пікірінше, ол қылмыстық істерді сотсыз шешуге арналған ұсыныстардың кейбір түрін білдіреді. Айыпталушы осы ұсынысты қабылдай отырып, өзінің іс жүргізу құқықтарын шектеуге келіседі, бірақ жазаны төмендетуді қамтамасыз етеді. Істің мән-жайлары алдын ала тергеу сатысында түпкілікті белгіленген болып саналады: процесс сот үкіміне теңестірілген бұйрықтың өзі белгілеген мән-жайлары негізінде Прокурордың шығаруымен аяқталады. Егер айыпталушы

сот үкімімен келіспесе, онда ол он күн ішінде наразылық білдіру құқығын сақтайды (Брестер 2018 а: 100).

А.А. Трефилов жазалау тәртібінің швейцариялық үлгісінің мәні айыпталушының алдын ала іс жүргізу барысында оның кінәсін растайтын мән-жайларды мойындауында немесе оларды жеткілікті түрде нақтылауында, бұл прокурорға мүмкін болатын шартты жазаны ескере отырып, жазалау тәртібін шығаруға құқық беретіндігін айтады.

Сот үкімінде айыпталушыны азаматтық заңның талаптары деп тану туралы жазба жасалады. Сонымен қатар, мойындалмаған талаптар азаматтық сот ісіндегі қылмыстық істің шеңберінен тыс қаралуы мүмкін (Швейцария ҚІЖК-нің 353-бабы).

Жазалау тәртібіне қатысты прокуратураға 10 күн ішінде жазбаша түрде қарсылық білдіруге құқылы:

а. айыпталушы;

ә. басқа зардап шеккен адамдар;

б. егер қарастырылған болса, федерацияның Обер және Бас прокуратурасы немесе тиісінше Швейцарияда немесе оның кантондарында (штаттарында) жүргізілетін өндірістерде қозғалатын Кантон.

Қарсылықтар айыпталушыдан алынған қарсылықты қоспағанда, дәлелді болуға тиіс.

Егер заңды қарсылық болмаса, жаза тағайындау шешімі үкімге тең заңды күшке ие (Швейцария ҚІЖК-нің 354-бабы).

Францияда жеңілдетілген сот ісін жүргізуге қылмыстық заңның ұсақ бұзушылықтарына қатысты да, санкция ретінде бас бостандығынан айыру қарастырылмаған. Дәл осы санаттағы қылмыстық әрекеттер үшін жеңілдетілген іс жүргізудің екі түрі жақсы дамыған: қылмыстық бұйрықтар жүйесі және белгіленген мөлшерде айыппұл салу жүйесі.

Қылмыстық бұйрық прокурордың іс материалдарын өзіндік талаптарымен полиция полициясына жіберуден тұрады. Егер судья қылмыстық бұйрық шығаруда ешқандай кедергілерді көрмесе (әйтпесе, іс прокурорға қайтарылады), онда сот отырысынсыз және тараптарды шақырмай, ол өзінің шешімін белгілейтін қылмыстық бұйрық болып табылатын нысанды толтырады: не ақтауға, не айыппұл түрінде жазаға кесуге.

Прокурор үкімнің мөлшерімен келіспегендіктен (немесе ақтау үкімімен) қылмыстық бұйрыққа қарсылық түрінде он күн ішінде

шағымдана алады. Мұндай жағдайларда қылмыстық бұйрық жойылады және іс тараптардың қатысуымен әдеттегі тәртіпте қаралады. Прокурордың қылмыстық бұйрықпен келісуімен, үкімнің ерікті түрде орындалуы (айыппұл төлеу) немесе апелляциялық шағым беру, қылмыстық бұйрықтың күшін жоятын және жалпы тәртіпте тыңдауға әкелетін отыз күні бар екендігі сотталушының назарына жеткізіледі. Егер сотталған адам ешқандай әрекет жасамаса, онда бұйрық заңды күшіне енген болып саналады және орындалады.

Белгіленген мөлшердегі айыппұл–бұл соттық сипатын жоғалтатын және әкімшілік іс жүргізуге жақындаған қылмыстық процесті жеңілдетудің төтенше нысаны. Айыппұлды белгілі мөлшерде өндіру белгілі бір бұзушылықтардың түрлерімен шектеледі, мысалы, жол ережелерін бұзу, ұлттық саябақтарда болу және т.б.

Мұндай жағдайларда полиция бұзушылық фактісін анықтайды, ол хаттама болып табылады және қылмыскерге оның құқықтары, атап айтқанда тиісті айыппұл төлеу арқылы жазаны өз еркімен орындау құқығы туралы хабарлама береді. Сонымен бірге, полиция айыппұлды жекелей алмайды, өйткені заңда нақты белгіленген мөлшер анықталған. Айыппұлды үш күн ішінде төлеу оның мөлшерін автоматты түрде азайтуға алып келеді. Басқа жағдайларда айыппұл отыз күн ішінде төленуі керек немесе істі қарау туралы өтінішпен прокурорға хабарланады. Өтінішті қарау нәтижелері бойынша прокурор қылмыстық қудалаудан бас тартады немесе оны жалпы негізде бастайды (соттан сот бұйрығын шығаруды сұрауы мүмкін). Отыз күн өткеннен кейін айыппұл төленбесе немесе айыпталушы прокурорға өтініш бермеген жағдайда артады. Айыпталушы айыппұлды өсірілген мөлшерде төлеу туралы хабарлама алғаннан кейін он күн ішінде прокурорға жүгінуге құқылы. Бұл жағдайда соңғысы қылмыстық қудалауды бастау (немесе одан бас тарту) туралы жалпы негізде, оның ішінде оның орындылығының негізінде шешеді. Егер қылмыстық іс қозғалса, іс сотқа жіберіледі. Егер кінәлі тараптың қарсылығы болмаса, онда он күннен кейін айыппұл күшейтілген түрде өндіріліп алынады.

Екі процедурада да айыпталушыға әрқашан процестің жеңілдетілген сипаты мен бірқатар процессуалдық кепілдіктердің жоқтығын өтейтін классикалық қылмыстық сот ісін жүргізуге жүгінуге мүмкіндігі бар. Сонымен қатар, Францияда әкімшілік құқық бұзушылық туралы

түсінік қолданылмайды, сондықтан қылмыстық процесті жеңілдету негізінен біздің еліміздегі қылмыстық іс жүргізу шеңберінен шығарылған актілерге қатысты (Гуценко 2001: 372-374).

Француз қылмыстық процесінің жеңілдетілген нысандары эксклюзивтілік және өтемақы принциптеріне сәйкес келеді.

Австрияның жалпы (қысқартылған) іс жүргізу үрдісі адамның айыпталушы ретінде ресми қатысуын қарастырмайды, сот талқылауы мен үкім шығару ісі ұжымдық түрде жүргізілетін Шаффен сотынан айырмашылығы, барлық мәселелерді шешетін және барлық дәлелдерді дербес зерттейтін жалғыз судьяға жүктеледі. Жалғыз судья ұзақ мерзімге бас бостандығынан айыру үкімін заңды түрде тағайындай алмайды.

Сонымен бірге, заң шығарушы өндіріс жеделдетілген жағдайда шындықты анықтау процесі мен жекелеген азаматтардың заңды мүдделеріне қауіп төнуі мүмкін екенін ескереді. Сондықтан, бірінші сатыдағы соттың судьясы қараған барлық жағдайларда толықтай апелляция қарастырылған.

Қысқартылған іс жүргізудің негізі прокурордың айыпталушыны жазалау туралы жазбаша ұсынысы болып табылады. Мұндай ұсыныс айыптау мазмұнымен ұқсас, оны дәлелдеу және дәлелдеу қажет емес. Соңғы сот тыңдауына дейін алдын ала іс жүргізілуі мүмкін, бірақ көбінесе олар онсыз істей алады.

Жалпы өндіріс ерекшеліктері ретінде мыналар бөлінеді:

а) айыпталушы сот отырысына шақырылған шақыру қағазына прокурордың қылмыстық қудалау туралы ұсынысының көшірмесі қоса беріледі. Шақыру, айыпталушының өзінде болған дәлелдерді ұсына алатындығын немесе сотқа тиісті дәлелдерді ала және сотқа жібере алатын уақыты туралы алдын-ала хабарлауы мүмкін екендігін көрсетеді. Айыпталушыға оның қорғаушының қызметтерін пайдалану құқығы және қорғаушының қатысуының алғышарттары түсіндіріледі;

б) егер жалғыз судья сот отырысында қажетті дәлелдерді алу мүмкін емес деп санаса, тергеу судьясына алдын-ала тергеу жүргізуді тапсырады, оның нәтижелері кейіннен сотқа ұсынылады;

в) егер соттың нұсқауы бойынша іс бойынша алдын ала тергеу немесе қосымша тергеу жүргізілмеген болса, айыпталушының өтініші бойынша іс жүргізу жабық сотта өтеді;

г) процесстегі жалғыз судьяның төрағалық етуші және бірінші сатыдағы соттың құқықтары мен міндеттері бар;

д) егер басты сот талқылауы барысында жалғыз судья қаралып жатқан іс Шеффен сотының немесе алқабилердің қарауына жататын болса, ол істі соттың қарауына жатпайтындығы туралы шешім шығарады, яғни сіздің қабілетсіздігіңіз туралы.

Шешім күшіне енгеннен кейін, прокурор 14 күн ішінде құзыретті сотқа берген ұсынысы бойынша процесті бастау немесе жалғастыру туралы мәселені көтере алады (жеке және қосалқы прокурорлар үшін бұл мерзім айрықша). Дәл осы ереже жергілікті юрисдикция белгіленсе қолданылады;

е) сот отырысының хаттамалары мен үкімнің ерекшеліктері ретінде істі қарау және судья немесе сот отырысының хатшысы қол қойған шешім қабылдау туралы бір құжатпен (белгі) ауыстырылуы мүмкін. Бұл келесі жағдайларда рұқсат етіледі: егер айыпталушы ақталған болса немесе сотталған болса, ол өзінің толық кінәсін мойындаған, дәлелдемелер жиынтығымен расталған, сотта жан-жақты және толығымен қаралған; егер тараптар сот шешіміне шағымданудан бас тартса.

Заң мұндай құжатқа (белгіге) ескертулер беру мүмкіндігін қарастырады. Бұл ескертулер үкімнің көшірмесі оның түпнұсқасына сәйкес келмеген жағдайда, қабылданған шешімнің негіздерін қоспағанда, соттау немесе Ақтау үкімінде жеткіліксіз расталған жағдайда, күндізгі ставканың дұрыс белгіленген мөлшері (күндізгі ставкаларда өлшенетін ақшалай айыппұл түрінде жазаға сотталған кезде), жәбірленушіні толық немесе ішінара азаматтық сот ісін жүргізуге қылмыстық істе мәлімдеген талаптармен негізсіз жіберген кезде және т. б. келтірілуі мүмкін.] қолданылуы мүмкін. Қазақстанның қылмыстық процесінде қылмыстық туралы істер бойынша іс жүргізу хаттамалық нысанда жүзеге асырылады. Қылмыстық теріс қылық жасағаны үшін айыппұл, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту, қамауға алу, шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу (ҚР ҚК 10-бабының 3-бөлігі) түріндегі жаза көзделген, қоғамға үлкен қауіп төндірмейтін, азғана зиян келтірген не жеке адамға, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтіру қатерін төндірген кінәлі әрекеттер жатады (Бутов 1988.: 124-128).

Қылмыстық құқық бұзушылықтар бұрын Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасымен ғана емес, сонымен бірге басқа да посткеңестік мемлекеттердің қылмыстық

заңнамасымен таныс емес қылмыстық құқық бұзушылықтардың түбегейлі жаңа түрлері. Қылмыстық жазаланатын актілердің санына қылмыстық құқық бұзушылықтың енгізілуі әкімшілік-қылмыстық заңнама нормаларының қылмыстық заңнамаға интеграциялануын құрайды, өйткені үлкен қоғамдық қауіпті тудырмайтын қылмыстық жазаланатын әрекеттердің ең төменгі категориясы болып табылады (Борчашвили 2015: 126).

Сотқа дейінгі жеделдетілген тергеуге онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстар, сондай-ақ ауыр қылмыстар бойынша рұқсат беріледі.

Сонымен қатар, Қазақстанның қылмыстық процесінің сотқа дейінгі сатыларында жеңілдету сотта іс жүргізуді жеңілдету үшін негіз болып табылады.

Осылайша, ұлттық қылмыстық процесте сот ісін жүргізудің жеңілдетілген нысандарын қолдану, егер айыпталушыға бір жылдан астам бас бостандығынан айыру түріндегі жаза қатерін төндірсе, жалпы тәртіптен ауытқуға жол бермейтін неміс қылмыстық іс жүргізу заңнамасына қарағанда, шамадан тыс кең.

Қазақстанда қысқартылған тәртіппен сот талқылауынан басқа, қылмыстық теріс қылықтар мен ауыр емес қылмыстар бойынша (айыппұл

түрінде қылмыстық жаза тағайындаған кезде) жүзеге асырылатын Бұйрық шығару үрдісі бар.

Қорытынды

Осылайша, Еуропаның жекелеген мемлекеттерінің қылмыстық процестерінде жеделдетілген іс жүргізудің кейбір ерекшеліктерін қарастыра отырып, батыс мемлекеттерінде жеделдетілген және жеңілдетілген сот ісін жүргізу тек біздің түсінігіміз бойынша әкімшілік құқық бұзушылықтар мен қылмыстық құқық бұзушылықтарға қатысты істерде және кейбір ұсақ қылмыстар үшін жүзеге асырылады деп қорытынды жасауға болады.

Қазақстанның қылмыстық процесінде жеделдетілген сотқа дейінгі тергеу эксклюзивтілік пен өтемақы, іс жүргізу кепілдіктерін шектеу қағидаларына толық сәйкес келмейді. Сотқа дейінгі жедел тергеудің ұлттық институтын одан әрі дамытуды негізсіз айыптаудан және соттаудан, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын заңсыз шектеуден іс жүргізу кепілдіктерін күшейту, сондай-ақ әділ сот талқылауын қамтамасыз ету, заңдылықты нығайту және еуропалық мемлекеттердің тәжірибесі мысалында құқыққа құрмет көзқарасын қалыптастыру жағына бағыттау қажет.

Әдебиеттер

Алимкулов Е.Т., Нурмағанбет Е.Т., Сабитова А.С., Санож Ражан Қылмыстық процестегі адам құқығын қорғаудың бір түрі ретіндегі іс жүргізу келісімі // Қазақ ұлттық университетінің Хабаршысы. әл-Фараби. Серия заңды. – 2019. – №1 (89). – С. 151.

Борчашвили И.Ш. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктеме. Жалпы бөлім (1 том) / Генералдың астында. ред. Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры, І әділет мемлекеттік кеңесшісі, І сынып бойынша Даулбаева А.К. – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. – 126 б.

Брестер А.А., Быковская А.С. Ресей мен Германияның қылмыстық процесінде оңайлатылған іс жүргізуді салыстырмалы құқықтық талдау / Ресей құқығының өзекті мәселелері. – 2015. – № 12 (61) – С. 167-168.

Брестер А.А., Быковская А.С. Швейцария мен Германия мысалында қылмыстық процесті жеңілдету принциптері // Шетелдік заңнама және салыстырмалы заң журналы. – 2018. – № 2. – 100 б.

Бутов В.Н. Австрияда қылмыстық іс жүргізу. Монография. – Красноярск: Красноярск университетінің баспасы, 1988. – С.124-128.

Головненков П., Германияның қылмыстық іс жүргізу кодексі. Заңның ғылыми-практикалық түсіндірмесі және аудармасы. Профессор Уве Хеллманнның «Федералды қылмыстық іс жүргізу заңына кіріспе» атты кіріспе мақаласымен. Потсдам университеті, 2012. – С. 328-335.

Қараңыз: Гуценко К.Ф., Головкин Л.В., Филимонов Б.А. Батыс мемлекеттерінің қылмыстық процесі. – «Айна-М» ХБК, 2001. S. 372-374.

Хан В.В. Әкімшілік іс-әрекеттің кеңестік қылмыстық іс жүргізу заңнамасына интеграциялану заңдылықтары (1966-1985 жж. Реформалар): практика теориясы мен салдары // Satyal'na-ekanamichny i i pravovaya dasledavanni. – 2019-01 (1) – С. 12-23.

Швейцарияның 2007 жылғы 5 қазандағы Қылмыстық іс жүргізу кодексі / А.А. Трефилов. – М.: НИПППТ Восход-А ЖШС, 2011. 174 б.

References

- Almkýlov E.T., Nýrmaǵanbet E.T., Sabitova A.S., Sanoj Rajan Qylmystyq prosesstegi adam quqyǵyn qorǵaıdyń bir túri retin-degi is júrgizý kelisimi // Qazaq ulttyq ýniversitetiniń habarshysy. ál-Farabi. Seria zańdy. – 2019. -- №1 (89). – S. 151.
- Borchashvili I.Sh. Qazaqstan Respýblikasynyń Qylmystyq kodeksine túsinikteme. Jalpy bólim (1 tom) / Generaldyń astynda. red. Qazaqstan Respýblikasynyń Bas Prokýrory, I ádilet memlekettik keńesshisi, I synyp boıynsha Daýlbaeva A.K. – Almaty: Jeti Jarǵy, 2015. 126-bet
- Brester A.A., Bykovskaia A.S. Resei men Germanianyń qylmystyq prosesinde ońaılatylǵan is júrgizýdi salystyrmaly quqyqtyq taldaı / Resei quqyǵynyń ózekti máseleleri. – 2015. – № 12 (61) – S. 167-168.
- Brester A.A., Bykovskaia A.S. Shveysaria men Germania mysalynda qylmystyq prosesti jeńildetý prinsipteri // Sheteldik zańnama jáne salystyrmaly zań jýrnaly. – 2018. – № 2. – 100 bet
- Býtov V.N. Avstriada qylmystyq is júrgizý. Monografia. – Krasnoıarsk: Krasnoıarsk ýniversitetiniń baspasy, 1988. – S.124-128.
- Golovnenkov P., Germanianyń qylmystyq is júrgizý kodeksi. Zańnyń ǵylymı-praktikalıyq túsendirmesi jáne aıdarmasy. Professor Ýve Hellmannnyń «Federaldy qylmystyq is júrgizý zańyna kirispe» atty kirispe maqalasy. Potsdam ýniversiteti, 2012. – S. 328-335.
- Han V.V. Ákimshilik is-árekettiń keńestik qylmystyq is júrgizý zańnamasyna integrasialaný zańdylyqtary (1966-1985 jj. Reformalar): praktika teorıasy men saldary // Satyal’na-ekanamichny i i pravovaya dasledavanni. – 2019–01 (1) – S. 12-23.
- Qarańyz: Gýsenko K.F., Golovko L.V., Filimonov B.A. Batys memleketteriniń qylmystyq prosesi. – «Aına-M» HBK, 2001. S. 372-374.
- Shveysarianyń 2007 jylǵy 5 qazandaǵy Qylmystyq is júrgizý kodeksi / A.A. Trefilov. – M. : NIPPPT Voshod-A JShS, 2011. 174 b.